

खरीप हंगामात चारा पिकांची लागवड करा व सुजाण पशुपालक बना

कु. मधु तेलगोटे
कृषी पदव्युत्तर पदवी विद्यार्थिनी
कृषी महाविद्यालय

पशुपालन व्यवसाय किफायतशीर करण्यासाठी आपल्या जनावरांना लागणारा चारा आपल्याच शेतात उगवल्यास चारा खरेदी करायची किंवा जनावरांना मोकाट सोडायची गरज भासत नाही. जनावरांच्या आहाराकडे दुर्लक्ष झाल्यास त्याचा परिणाम जनावरांच्या कार्य शक्तीवर व दुग्धव्यवसायावर होतो. जनावरांचे योग्यरीत्या संगोपन करण्यासाठी संतुलित आहार व त्यामध्ये विशेष करून सकस हिरव्या चान्याच्या समावेशची खूप गरज असते. खरिपात योग्य त्या चारा पिकांची शेतात लागवड केल्यास आपण आपल्या जनावरांसाठी मुबलक चारा उपलब्ध करून देऊ शकतो. खरिपात चान्याचे योग्य नियोजन करणे गरजेचे आहे. खरिपात चान्यासाठी कोणत्या चारा पिकांची लागवड करावी याबद्दल आज आपण माहिती घेऊया. जनावरांना दिल्या जाणाऱ्या चान्यामध्ये विविध प्रकारचा एकदल, व्दिदल प्रकारच्या चान्याचा समावेश असावा.

चारा पिकांचे वर्गीकरण:

१. एकदल चारा पिके:- ज्वारी, मका, बाजरी, ओट, विविध प्रकारची गवते इत्यादी.
२. व्दिदल चारा पिके:- चवळी, लसूणघास, सुबाभूळ, स्टायलो इत्यादी.
३. गवत वर्गीय चारा पिके:- गजराज, मार्वेल, अंजन, पॅराग्रास

चान्याचे व्यवस्थापन:

- चान्याचे व्यवस्थापन करताना भरपूर व उत्कृष्ट प्रतीचा चारा सातत्याने मिळविण्यासाठी धान्य पिकाप्रमाणेच पिक लागवडीचे नियोजन करावे. योग्य चारा पिकाची निवड, जमिनीची निवड, पूर्वमशागत, योग्य वाणाची निवड, खत व पाणी व्यवस्थापन या गोष्टी विचारात घेवून चारा पिकांची लागवड करावी.
- चान्याची एकूण गरज लक्षात आल्यानंतर कोणत्या चारापिकाची किती उत्पादकता आहे आणि त्यातील पोषणतत्वांचे प्रमाण किती आहे या बाबी लक्षात घेऊन चारापिकाचे क्षेत्र निश्चित करावे. विविध उत्पादनक्षम चारा पिकांची लागवड सुधारित तंत्राचा वापर करून केल्यास जनावरांना संतुलित प्रमाणात हिरवा चारा देणे सोयीचे जाईल. चारापिके लागवड करताना एकूण क्षेत्रापैकी ६० ते ७० टक्के क्षेत्रावर एकदलीय चारापिके आणि ३० ते ४० टक्के क्षेत्रावर व्दिदल चारापिकांची लागवड करावी.

- प्रत्येक चारापिकाची कापणी योग्य वेळेत, पिकाच्या योग्य स्थितीमध्ये करावी. उशिरा कापणी केल्यामुळे पोषणतत्त्वामध्ये घट होऊन तंतुमय पदार्थांचे प्रमाण म्हणजेच

चोथा वाढतो, तंतुमय पदार्थांचे प्रमाण वाढल्यामुळे चारा पिकाची वाढ खुंटते. त्यामुळे पुढील कापण्या कमी मिळतात परिणामी चारा उत्पादनात घट होते.

खरिप हंगामात खालील चारा पिके घेता येतात: ज्वारी:

वाण : पुसा चारी, एमपी चारी

जमीन : मध्यम ते भारी

पूर्व मशागत : एक नांगरट व दोन वेळा वखरणी
पेरणीची वेळ : खरीप (मार्च - जुलै)

बियाणे प्रमाण : ४० ते ५० किलो प्रती हेक्टर
पेरणीचे अंतर (दोन ओळीतील) : २५ X ३० से.मी.

खत मात्रा/हेक्टर : १० टण शेण खत प्रती हेक्टर ८० कि.
नत्र, ३० कि. स्फुरद व २० कि. पालाश

कापणीची वेळ : ६५ ते ९० दिवसांनी करावी.

हिरव्या चान्याचे हेक्टर उत्पादन (टन) : ३० ते ३५

पोषण मुल्ये : प्रथिने ७.८ टक्के

बाजरी:

वाण : जायंट बाजरा, बीजे १०४

जमीन : हलकी ते मध्यम

पूर्व मशागत : एक नांगरट व दोन वेळा वखरणी
पेरणीची वेळ : खरीप (जुलै - ऑगस्ट)

बियाणे प्रमाण : १२ किलो प्रती हेक्टर

पेरणीचे अंतर (दोन ओळीतील) : २५ X ३० से.मी.

खत मात्रा/हेक्टरी : ५० कि. नत्र, ३० कि. स्फुरद व २० कि. पालाश
 कापणीची वेळ : ५० ते ६० दिवसांनी करावी.
 हिरव्या चान्याचे हेक्टरी उत्पादन (टन): ३५ ते ६०
 पोषण मूल्ये : प्रथिने ७ ते ९ टक्के

मका:

वाण : अफ्रिकनटॉल, पिकेव्हीएम - शतक
 जमीन : मध्यम ते भारी

पूर्व मशागत : एक नांगरट व दोन वेळा वखरणी
 पेरणीची वेळ : खरीप (जून -जुलै)
 बियाणे प्रमाण : ७५ किलो प्रति हेक्टरी
 पेरणीचे अंतर (दोन ओळीतील) : २५ X ३० से.मी.
 खत मात्रा / हेक्टरी : ८० कि. नत्र, ३० कि. स्फुरद व २० कि. पालाश

कापणीची वेळ : ६५ ते ७० दिवसांनी करावी.
 हिरव्या चान्याचे हेक्टरी उत्पादन (टन): ३५ ते ४०
 पोषण मूल्ये : प्रथिने ९ टक्के

चवळी:

वाण : रसियान जायंट, सीओ -१
 जमीन : मध्यम ते हलकी

पूर्व मशागत : एक नांगरट व दोन वेळा वखरणी

पेरणीची वेळ : खरीप (जून -जुलै)
 बियाणे प्रमाण : ४० ते ४५ किलो
 पेरणीचे अंतर (दोन ओळीतील) : २५ X ३० सें. मी.
 खत मात्रा / हेक्टरी : १५ कि. नत्र, ९० कि. स्फुरद व ३० कि. पालाश

कापणीची वेळ (दिवस): ६० ते ६५ दिवस
 हिरव्या चान्याचे हेक्टरी उत्पादन (टन): ३० ते ३५
 पोषण मूल्ये : प्रथिने १२ ते १४ टक्के

संकरित नेपीअर:

वाण : पुसा जायंट ईबी ४, फुले जयवंत, को - ४
 जमीन : मध्यम ते भारी

पूर्व मशागत : एक नांगरट व दोन वेळा वखरणी
 पेरणीची वेळ : खरीप (जून - जुलै)
 पेरणीचे अंतर (दोन ओळीतील) : १X १ मीटर
 खत मात्रा / हेक्टरी : ६० कि. नत्र, ०० कि. स्फुरद व ०० कि. पालाश. प्रत्येक कापणीनंतर
 कापणीची वेळ: पहिली कापणी ६० दिवसांनी व पुढील कापण्या ३० ते ४५ दिवसांनी, ४ ते ४.५ फुट उंचीवर कापावे
 हिरव्या चान्याचे हेक्टरी उत्पादन (टन) : ३०० ते ४००
 पोषण मूल्ये : प्रथिने ९ ते १० टक्के

(संपर्क: +९१ ७०२०१३९९७७)

करटोली रानभाजी

शास्त्रीय नाव: मोमार्डिका डायओयिका (Momordica dioica) कुळ: कुकरबिटेसी (Cucurbitaceae)

स्थानिक नावे: करटोली या वनस्पतीला 'कारटोली', 'कंटोली', 'रानकारली', 'ककोटकी', 'करटुली'

इंग्रजी: करटोलीला 'वाइल्ड करेला फ्रूट' असे म्हणतात.

करटोलीचे वेल कोकण, मराठवाडा, विदर्भ, पश्चिम घाट व पश्चिम महाराष्ट्र परिसरात आढळतात. कोकण, दक्षिण महाराष्ट्र आणि गुजरात या ठिकाणी करटोलीची काही प्रमाणात शेतात लागवड करतात. करटोलीचे वर्षायू वेल जंगलामध्ये झुडपांवर वाढलेले आढळतात. या वेलींना जमिनीत कंद असतात. कंद बहुवर्षायू असून, औषधात वापरतात.

खोड: नाजूक, आधाराचे वर चढणारे.

पाने: साधी, एकाआड एक, रूंद, अंडाकृती, हृदयाकृती, ३ ते ५ विभागीय, ३ ते १० सें. मी. लांब, ३.५ ते ९ सें. मी. रूंद, कडा दातेरी, पानांच्या बेचक्यातून तयार होतात व वेलींना वर चढण्यास मदत करतात. पानांचा डेठ १.२ ते ३ सें. मी. लांब.

फुले: पिवळी, नियमित, एकलिंगी. नर व मादी फुले वेगवेगळ्या वेलींवर येतात. फुले पानांच्या बगलेतून एकांडी येतात, नर फुलांच्या देठाशी मोठा छद असतो.

फळे: लंबगोलाकार, ५ ते ७ सें. मी. लांब. फळांवर नाजूक काट्यांचे आवरण. बिया अनेक. तांबड्या गरात लगडलेल्या.

(उर्वरित पान क्रमांक १४ वर...)